

Hogy is állunk azzal a metafizikával?¹

Balázs Ferenc testvérem e folyóirat januári számában² bírálatot írt egy dolgozatomról, amelyben Dávid Ferenc alakját igyekeztem megvilágítani a lélektan újabb eredményei alapján. Ebben a bírálatban keményen támadta állásfoglalásomat, amiben semmi különös nincsen. Annál furcsább (s tulajdonképen ez készlet, hogy tollat vegyek a kezembe) az a merev álláspont, amelyet kritikussom a ma élő tudósok egyik legnagyobbikával, a kétségtelenül zseniális uttörővel: E. Sprangerral szemben elfoglal.

Azt, hogy e sorok íróját „kritikátlan dogmatikusággal“, vagy „egy talmi papot (hecckáplánt?) megszegyenítő düh“ hordozásával vádolja meg, vagy hogy azt állítja róla, hogy „a felvilágosodásnak legtájékozóbb ellensége,“ aki már nem is „az unitarizmus utján“ jár, mondom: ezt mind könnyen el lehet nézni és zsebre lehet tenni, hiszen ennél még keményebb dolgokat mondtak kritikusok az általuk megbírált mű írójáról. Az is mellékes, hogy ilyen esetekben igazuk volt-e és van-e a kritikusoknak vagy pedig nem.

Az ügynek ezt az oldalát tehát hagyjuk csendesen nyugodni. Azonban a bírálat egy része, legalább is annak egyik mondata szinte torkaszakadtából kiált a helyesbitésért. Ez a mondat így hangzik: „a Spranger-féle lélektani típusalkotás teljes tudománytalan (!) az nem más, mint a német metafizikai okoskodás egyik igen jellegzetes, de használhatatlan (!) terméke.“

Igy bizony! így hangzik az a mondat, amely miatt nagyon szégyelem magamat. Én szégyelem magamat, aki az egész tanulmányt Spranger rendszerére építettem fel. Szégyelem magamat azért, mert alkalmat adtam arra, hogy erről a zseniális felfedező-

¹ Ez a cikk korábban beérkezett, de tárgyhalmaz miatt a megjelenése késett.

² *Balázs Ferenc*: Dávid Ferenc és a szellemtudományok. Keresztény Magvető 1936. évf. 1. sz.

ről ilyen szavak jelenhettek meg egy magyar tudományos folyóiratban. Nem mondom azt, hogy a nagy tudományos tekintélyek kritikátlanul követhetők, vagy hogy egyáltalán nem javíthatók és saját tapasztalataink által nem helyesbíthetők.

Ennyire begyepesedett dogmatikus még én sem vagyok. Magam is hosszú utat jártam be, amíg saját eredményeim egyeztek Sprangerével, sőt azt is elárulom, hogy Spranger metafizikai nézeteivel nem is egyezik teljesen az én felfogásom ; mégis, tagadhatatlan az az óriási eredmény, amit ez a tudós a lélek metafizikai alkatának kutatásában elért. S ezt az eredményt nem tudom letagadni még akkor sem, ha történetesen németnek született. Hiába ajánlgatja nekem az én kedves kritikusom, hogy inkább az angol lélektant igyekezzem megismerni, mert ezzel nem sokra mennék, hiszen az angol tudományosságnak alig van sejtelve a metafizikáról. A bölcsészet világában közismert az az áldatlan szerep, amit éppen az angol filozofia legnagyobbjai (Locke, Hume) töltöttek be a metafizika szétrombolása körül. Ma nagy fáradságok és küzdelmek árán sikerült csak visszahódítani az emberi elméket a metafizikai nagy igazságok számára. Én jól, elég jól ismerem az újabb valláslélektan két legnagyobb amerikai-angol művelőjét : James-t és Leuba-t. Megismerkedtem velük akkor, amidőn a misztikusok lélektanával foglalkoztam. Mindkettőnek a hatalmas munkáját olvastam és alaposan olvastam, de sajnos egyiket sem használhatnám arra, amire a szellemtudományi lélektan alkalmas. Kritikusom úgy csinál, mint az az ember, aki barátjának fogót ad szögbeverésre és kalapácsot szögkihúzásra. Én tisztában voltam azzal, hogy *mit akarok* csinálni és azzal is, hogy ezt milyen eszközökkel érem el. Ravasz, Thieneman és Borbély *értékelő*, sőt *metafizikai* álláspontját sohasem sikerült volna pusztán leíró lélektani eszközökkel megtámadni. Köszörűkövel nem tudok fát nyesni, csak a fanyeséshez szükséges kést, vagy ollót élesíteni. Az angol eredmények az én céljaimra valóban hasznavehetetlenek voltak, de azt a merészséget mégsem követném sohasem el, hogy az angol tudománynak a lélektani *leírás* terén elért hatalmas eredményeit *önmagában* is hasznavehetetlennek bélyegezzem, mint azt kritikusom Spranger nagyszabásu, de másnemű eredményeivel kapcsolatban teszi. Az lehetséges, hogy a pusztán leíró, u. n. biológiai lélektannal foglalkozó, nem sok kedvet érez az u. n.

embertípusok, a veleszületett alkatok kutatására, bár még az ilyen irányban kutató tudós sem menekülhet egészen a típusalkotás metafizikaszagu „tudománytalanságaitól“ (1. vizuális, akusztikus, motorikus típus). De azért, mert ő nem érez kedvet erre, azért mert ő nem a metafizikai és érték elméleti kutatásokra hajlamos típusba tartozik, ezért nincs joga henye ostobáknak és képzelődő négy-lábuaknak bélyegezni mindazokat, akik véletlenül arra kaptak a felsőbb hatalmaktól megbízatást, hogy a sokrétű, színes életnek éppen a metafizikai oldalát kutassák. Vajjon nem inkább ez az állásfoglalás alapszik-e vaskos elfogultságon és „kritikátlan dogmatikusságon?“ Vajjon nem éppen ez az az u. n. struccpolitika, amely azt mondja: mivel én nem látok az életben metafizikai problémákat és mélységeket, tehát azok nem is léteznek? Rábizzuk az olvasóra, hogy ítéljen a kérdésben tiszta lelkiismerettel és igazán.

Ha valaki a metafizikát szivből utálja és mindent megtesz annak lecsepülésére, akkor én két dolgot gondolok magamban: *a)* vagy *sajátos* lelki alkata készíti erre az illetőt, vagy *b)* valamilyen *érdekében áll* ez a magatartás. Harmadik esetet még elképzelni sem tudok. Ámde kritikusom lelkész, aki lelki alkatánál fogva *nem lehetne* metafizikaellenes, amikor a teológia tulajdonképpen nem egyéb, mint a metafizika templomának legfelsőbb szentélye. Különös, hogy egy arra hivatott lélek illatos áldozati tűz helyett becsmérlő szólamokat és megbélyegző megállapításokat helyez el a Szentek Szentjének oltárán. Arra, hogy *érdekében állna* az így viselkedőnek ez a magatartás, jelen esetben szintén nem gondolhatunk. Mert ugyan mit ártana kritikusom nagyon szép és nagyon helyes, falunemesítési törekvéseinek az, hogy a metafizikai értékeket és valóságokat is figyelembe veszi? Vagy ugyan mit árthat a metafizika az istenhit nagy és magragadó gondolatának? *Sőt éppen mindakét törekvést megalapozza és értelmessé teszi.* Ez pedig — unitáriusok előtt — csak nem hiba, amiért érdemes volna valamilyen érdekből a metafizika újraébredő szelleme ellen küzdeni. Hiszen mi unitáriusok talán csak nem vagyunk annyira konzervatívok, mint kritikusom és nem félünk annyira az *új metafizikai szellemtől* és tudományosságtól, mint ahogy ő remeg tőle.

A lelkészek falusi népnevelő tevékenysége semmi kárt sem fog szenvedni azáltal, hogy szemüket a magasságok és kémlelő csövéket a lelki mélységek és valóságok felé irányítják. Sőt nyer-

nek vele: nagy hitet és Istenben gyökerező erős elszántságot, hogy a társadalmi bajokkal megküzdhessenek. Nem abban van a hiba, hogy a lelkész a nép szervezésével és gazdasági állapotának javításával, szövetkezeti propagandával foglalkozik, Istenes dolgot művel, ha ezt teszi, mert enélkül, csak eszmerágó, felleghajló, hőbortos figura lenne a társadalom szemében és méltán. A hiba ott van, hogy elfelejtjük, hogy a társadalmi tevékenység *csak* következmény, egy erős hitbeli (metafizikai) meggyőződés következménye. *Tehát nem elsődleges valami, hanem másodlagos.* Ha van valami, ami közfelfogásunkból kiirtandó, az épen az a gondolkodásmód, amely a lelkészt *elsősorban* aféle gazdasági tanácsadónak nézi, mert enélkül ugy sincs semmi értéke a faluban. Tessék csak nagy erővel az orrára koppintani az ilyen okvetlenkedőknek, de ugyanakkor megrostálni a teológiai főiskolát is és csak olyan jeleket kibocsátani a nép közé, akik istenes étellel, evangéliumi hittel új életet tudnak teremteni a romokon és új értelmet adnak és új magasztalt készítenek a lelki értékek *tisztelete* számára. Olyan lelkészekre van szükség, akikre *elsősorban* azért áhítódik a falu, mert ők az evangéliumnak testet öltött igazságai! Akik nélkül nem tudna megmaradni a falu, mert a saját magasabbrendű énjét veszítené el, ha nélkülözni kellene személyüket. Ehhez azonban, ilyen személyiségek neveléséhez metafizikai, azaz létünk titkos mélységeibe vetett rendithetetlen hit kell. Azután — jöhet a szövetkezet, a többtermelés, a sport és még nem tudom mi s jönnie is kell. De csak másodsorban és következményképen.

Ami pedig egyházi írónk metafizikaellenes kirobbanásait illeti, arra még csak egy megjegyzésem van. Ha már éppen annyira megüli a lelkiét az a sötét metafizika, legyenek szivesek legalább higgadt formát és tárgyilagos hangot használni. Mert nyelvöltögetéssel semmire sem megyünk. Azzal, hogy egy uttörő nagy elmét, mint Elizeust egykor a gyermekek, kicsufolunk, nem lesz kisebb annak próféta ereje, illetve tudásbeli nagysága. Bizony nem! Legfeljebb mi leszünk kisebbek általa. No, de ezt talán mégsem akarjuk?!

Iván László.